

Lars Sonckin

Vuorela

Viitasaari

Vuorelan suunnitellut arkkitehti Lars Sonck tunnetaan ehkä parhaiten Tampereen tuomiokirkon, Sibeliuksen Ainolan ja Suomen presidenttien kesäasunnon, Naantalin Kultarannan suunnittelijana. Viitasaaren kunnanlääkäri Johan Sonck tilasi Vuorelan rakennuspiirustukset veljeltään arkkitehti Lars Sonckilta vuonna 1896.

Vuorela sijaitsee Viitasaaren kaupungin keskustan tuntumassa nelostien ja Hakkarilantien risteyksessä, osoitteessa Vuorelantie 2. Vuoden 1989 rakennussuojelupäätöksen mukaan Vuorela on arkkitehtuuri- ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä, kansallinen kulttuuriperintökohde.

Menneiden vuosikymmenten asukkaita

Vuorela valmistui Jurvansalon kylän Miekka- eli Varissalmessa sijaitseva, Kustaa Jalkasen omistamasta Hakkarilan tilasta lohkotulle vuokratontille vuonna 1898. Talosta oli tarkoitus tulla kunnanlääkäri Johan Sonckin ja hänen morsiamensa, Säynätsalon puuteollisuuden perustajan John. Parviaisen tyttären Hannan ensimmäinen yhteinen koti. Avioliittoa ei kuitenkaan koskaan solmittu, ja Sonck asui Vuorelassa yksin.

Hanna Parviainen osallistui Vuorelan rakennuttamiseen. Talon hirret tuotiin Rautalammilta ja höylätty lautatavara Säynätsalon tehtailta. Johan Sonckin ja Hanna Parviaisen kihlauksen purkauduttua talo jäi keskeneräiseksi ja vaille viimeistelyä.

Hanna Parviaista rakennushankkeet kiinnostivat jatkossakin, sillä hän rakennutti myöhemmin useita taloja ystävänsä arkkitehti Wiivi Lönnin suunnitelmien mukaan. Entisen sulhasensa tavoin Hanna Parviainenkaan ei koskaan avioitunut. Hänestä tuli 1920-luvulla Suomen ensimmäinen naiskauppaneuvos.

Kunnanlääkäri Johan Sonck piti kotinsa yhteydessä myös vastaanottoa ja sairashuonetta. Hän asui Vuorelassa yhteensä kahdeksantoista vuotta, aina vuoteen 1916 asti.

Vuorela myytiin vuonna 1916 Osakeyhtiö W. Gutzeitille. Aluksi taloa asutti Gutzeitin palveluksessa ollut norjalai-

Vuorelan kuisti- ja parvekepääty koilliseen

nen metsänhoitaja Lars Bergensstrand. Vuonna 1920 rakennus siirtyi Kymin Uittoyhdistykselle, joka piti talossa metsänhoitajien konttoria.

Vuonna 1922 Vuorelan osti Viitasaaren kunta, joka möi sen ostopäivänä kihlakunnan tuomari Väinö Heiniölle. Kaupan myötä talosta tuli nelihenkinen Heiniön perheen koti, jossa heidän lisäksi asui kaksi apulaista ja

karjanhoitaja. Vuosina 1927–1928 Vuorelan asukkaisiin lukeutui myös Inhan perhe.

Heiniöiden aikana, vuosina 1922–1965, Vuorelaan rakennettiin navetta, joitakin ulkorakennuksia, leikkimökki lapsille, autotalli, rantasauna ja puutarha, jonka oli suunnitellut Vaasan lääninpuutarhurina toiminut tuomari Heiniön isä. Talon eteläpuolella

sijaitsi laaja hyötypuutarha, jossa kasvoi joitakin Viitasaaren korkeudella harvinaisia kasveja ja pihassa omenapuita. Pihapiirissä kasvaa edelleen Heiniöiden istuttamia jalopuita kuten lehtikuusi, sembramänty, lehmus sekä Viitasaarella harvinainen tammi.

Vuonna 1933 Vuorelan kellariin rakennettiin kattilahuone, josta johdettua putkistoa pitkin saatiin taloon lämpöä. Vesikeskuslämmitys oli Viitasaaren ensimmäinen.

Heiniön aikana Vuorelassa toimi Viitasaaren tuomiokunnan kanslia ja arkisto. Sota-aikana talon yläkerrassa asui siirtokarjalaisia.

Johan Sonck oli alun perin rakennuttanut Vuorelan vuokramaalle. Tuomari Heiniö lunasti tontin itselleen vuonna 1949.

Heiniöiden jälkeen, vuosina 1965–1987, Vuorela siirtyi irtaimistoiheen Viitasaaren kihlakunnan tuomari, lainopin kandidaatti Olavi Helanterälle ja hänen seitsenlapsiselle perheelleen. Myös Helanterien aikana Vuorelassa pidettiin eläimiä. Parhaina aikoina taloudessa oli muun muassa pari sataa kanaa.

Vuonna 1965 tuomari Helanterä muutti Vuorelan tontille johtavan

kulkuyhteyden nykyiselle paikalleen. Taloon saatiin sisävesat ja kellarikerrokseen sauna. Viitasaaren kihlakunnan kanslia ja arkisto toimivat talon yläkerrassa.

Helanterän perikunta omisti rakennuksen vuoden 1987 loppuun asti. Loppuaikana talo oli jonkin aikaa asumaton. Tuolloin laitettiin vireille Vuorelan suojelu.

Rakennussuojelukohde

Vuonna 1988 teollisuusneuvos Erkki Paananen osti Vuorelan kiinteistöyhtiö Kiinteistö Oy Höyläahon nimiin Helanterän jakamattomalta kuolinpesältä. Jo ennen omistajan vaihdosta syksyllä 1987 Keski-Suomen lääninhallitus oli määrännyt rakennuksen toimenpidekieltoon, mikä tarkoitti, ettei sitä saanut purkaa eikä remontoida.

Kaksi vuotta myöhemmin, lokakuussa 1989 valtioneuvosto vahvisti rakennussuojelulain nojalla talon suojelun. Vuorela todettiin arkkitehtuuri- ja kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi rakennukseksi, joka tuli säilyttää. Talon uusi omistaja oli alun alkaen suhtautunut myönteisesti Vuorelan suojeluun.

Jatkossa rakennusta ei aiottu ottaa asumiskäyttöön, vaan talossa oli tarkoitus järjestää edustustilaisuuksia, taidenäyttelyitä ja muita kulttuuri-tapahtumia. Myös puutarhan entistämistä harkittiin. Vanhasta puutarhasta oli säilynyt kuitenkin vain vähän tietoja.

Lars Sonckin Vuorela

Arkkitehti Lars Sonckin (1870–1956) suunnittelema Vuorela edustaa 1890-luvun jugend-vaikutteista hirsihuvila-arkkitehtuuria. Talon rakennuspiirustukset ovat mahdollisesti jo vuodelta 1896. Niiden valmistumisvuotta ei tiedetä, sillä alkuperäiset piirustukset ovat hävinneet. Talo edustaa Sonckin varhaistuotantoa.

Sonckin puuarkkitehtuurin tuotteliain kausi ajoittuu juuri 1890-luvulle, jolloin hän suunnitteli myös muita Vuorelan tyyppisiä, ympärivuotiseen käyttöön tarkoitettuja puisia asuinrakennuksia.

Lars Sonckin suunnitteleuille rakennuksille on yhteistä suorakaiteen muotoinen pohjakaava, sisäänvedetyt kuitit rakennuksen ulkonurkissa ja kuitin kautta järjestetty sisäänkäynti. Taloissa on harjakatot ja niiden päädissä koristellut kolmion muotoiset

Sonckin aikana eteläpäädyssä vasemmalla sijaitsivat kunnanlääkärin vastaanotto ja sairashuone

päätyaiheet (frontonit) sekä leveät räystäät. Ikkunat ovat suuret, ja niitä kehystävät leveät, muotoillut ja puuleikkauksin koristellut vuorilaudat. Lisäksi harjakaton lappeissa on usein matalat ja pitkät ullakkoikkunat.

Kiila- ja luonnonkiviperustalle rakennetun Vuorelan erikoisuus ovat englantilais- tai amerikkalaistyyliset nostoikkunat, jotka olivat 1800-luvun lopulla harvinaisia sekä Lars Sonckin tuotannossa että Suomessa yleisemminkin. Nostoikkunoita käytettiin yleensä kesäravintoloissa ja lasikuisteilla. Niiden etu on se, että ikkunoita voidaan pitää tuulisellakin ilmalla auki.

Rakennushistoriaa

Alun alkaen Lars Sonckin suunnittelema Vuorela oli rakennettu pilutusta hirsistä lyhyille nurkille, ja rakennuksessa oli pärekatto. Myös Sonckin suunnittelema, vuonna 1904 valmistunut pystylaudoitettu ja rimoitettu Sibeliuksen Ainola oli alun perin pärekattoinen lyhtynurkkainen hirsitalo.

Vuorela sai uuden ulkoasun vuonna 1928, jolloin talo vuorattiin pystylaudoilla ja pyöreillä peiterimoilla. Samassa yhteydessä talo maalattiin vaaleaksi. Rakennuksen leveät, muotoillut ikkunanpuitteet, kuistien kaiteet, pylväät ja portaat maalattiin tummanvihreiksi. Ikkunanpuitteissa käytettiin punaruskeaa tehosteväriä. Vuonna 1930 talon alkuperäinen pärekatto vaihdettiin peltikatoksi, joka maalattiin tilienpunaiseksi.

Vuosien saatossa Vuorelan sisätilojen huonejako on säilynyt alkuperäisenä. Kaikkiaan alakerrassa on kymmenkunta huonetta, muun muassa sali, ruokasali, makuuhuoneita, lastenhuone, palvelijan huone, eteinen ja tilava käytä. Alakertaan kuuluu myös kolme sisäänvedettyä kuistia, keittiö sekä kaksi suurehkoa ruokakomeroa eli kahveria.

Yläkertaan on jätetty avointa rakentamatonta tilaa, jonka lisäksi siellä on viisi huonetta, joista yhdessä on koilliseen avautuva, ulkoneva parveke.

Vuonna 1989 tehdyn Vuorelan suojelupäätöksen yhteydessä rakennus haluttiin palauttaa 1900-luvun alun asuun kuitenkin niin, että 1920-luvun ulkovuoraus säilytettiin.

Vuorelan talon sisäkatot ja -ovet sekä portaat ovat alkuperäisiä. 1980-luvun lopun kunnostustyön yhteydessä eri huoneiden tapetit valittiin siten, että ne olisivat mahdollisimman lähellä vuosisadan alussa seinissä olleiden tapettien kuvioita ja värytystä.

Vuorelan erikoisuus on ruokasalin alkuperäisin värein maalattu, kaake-

Harjakoriste ja aurinko

loimaton jugend-tyylinen uuni. Myös muiden huoneiden kaakeli- ja peltikuoriset pystyuunit ovat alkuperäisiä. Turkoosinsiniseksi maalattu puupaneloitu huone oli alun perin tarkoitettu lastenhuoneeksi.

Peruskorjauksen jälkeen rakennuksen sisätilojen kokonaisväriytyksen on arveltu poikkeavan jonkin verran alkuperäisestä. Nykyinen kalustus ei ole alkuperäinen, eikä se edusta 1800-luvun lopun tai 1900-luvun alun huonekalutyylejä.

Teosofia ja harjakaton koristeet

Vuorelan rakennuttaja Johan Sonck oli elämäkatsomukseltaan teosofi. Talon harjakaton puukoristeiden symboliikan on sanottu liittyvän teosofiaan. Alkuperäiset kattokoristeet poistettiin katolta vuonna 1939, koska tikat olivat nokkineet ne rikki. Peruskorjauksen yhteydessä alkuperäisen malliset koristeet palautettiin entisille paikoilleen.

Talon harjakaton koristeita on kahdenlaisia. Pienempi aihe muistuttaa havunokkaa. Suuremmasta koris-

teesta, jossa on ympyrämuoto ja säteitä, on mahdollista löytää viitteellistä samankaltaisuutta Teosofisen Seuran sinetin kanssa. Yhteys ei kuitenkaan ole selkeä.

Teosofisen Seuran sinetissä esiintyy häntäänsä pureva käärme, joka muodostaa ympyrän. Ympyrää pidetään ikuisuuden vertauskuvana. Seuran sinetissä esiintyy myös kaksi kolmiota. Kolmio symboloi ihmisen ikuista, kuolematonta olemusta ja Henkeä. Vuorelan harjakoristeessa esiintyy sekä ympyrämuoto että ylöspäin ja sivuille aukeava kolmioaihe. Harjakoristeiden kolmiomuodot eivät kuitenkaan ole täydellisiä, sillä niistä puuttuu yksi sivu.

Teosofisen käsityksen mukaan ihmisen kehitys lähtee aineesta ja etenee kohti Henkeä. Teosofien sinetissä kärki alaspäin oleva tumma, ainetta symboloiva kolmio on mikrokosmoksen ja ihmisen vertauskuva. Siinä kolmioaiheen kaksi ylöspäin suuntautuvaa kylkeä ovat kuin kädet, jotka on kohotettu rukoukseen kohti taivasta ja Henkeä.

Vuorelan molemmat harjakoristeet saattaisivat liittyä myös Johan Sonckin lääkärin ammattiin ja hänen luonnonmukaiseen terveysajattelunsa. Luonnonmukaisuuden vaatimus oli yleisesti hyväksytty terveydenhoidon periaate 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa.

Sonck oli itse kasvissyöjä, eikä hän hyväksynyt eläinten surmaamista ravinnoksi. Sonckin terveystieteiden mukaan jos ihminen sairastui, hän ei ollut elänyt sovussa luonnon lakien kanssa.

Vuorelan talon isomman harjakoristeiden ympyräaihe voisi viitata elämää antavaan, tervehdyttävään aurinkoon. Sonckin luonnonmukaisen terveystieteiden mukaan terveyden ylläpitämiseen tarvittiin vitaliteettia eli elonvoimaa, jota saatiin auringosta.

Huomionarvoista on myös se, että kunnanlääkärin vastaanotto- ja sairashuone sijaitsivat auringon puolella, Vuorelan talon eteläpäädyssä.

Mahdollisesti myös nostoikkunoilla oli terveyttä edistävä tehtävä, sillä niitä oli kätevä avata ja sulkea aina tarpeen mukaan. Tunkkaista sisäilmaa oli 1800-luvun lopun uusien hygieniaooppien mukaan alettu pitää epäterveellisenä. Raitis ulkoilma oli ihmiselle hyväksi, sillä se karaisi kehoa ja mieltä. Avoimen ikkunan edessä saatettiin myös voimistella.

Vuorelan talon toinen harjakoriste, jota voisi luonnehtia kuusenhavuaiheeksi, on yhteneväinen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kan-

sallisen kasviornamentiikan kanssa, ja viittaa tuon ajan taiteen, ennen muuta jugendin, luonnonmukaisuuden pyrkimykseen.

Viitasaarelainen vaikuttaja

Johan Wilhelm Sonck (1865–1941) matkusti elämänsä aikana paljon. Hän asui 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa ja edelleen 1930-luvulla Yhdysvalloissa, mistä syystä hän käytti myöhemmin elämässään etunimestään englanninkielistä muotoa John.

Sonck vaikutti Viitasaarella vuosina 1896–1916, lukuun ottamatta vuosia 1904–1906, jolloin hän asui Yhdysvalloissa. Paikallinen väki muistaa kunnanlääkäriin leppoisana, lähimäisiä auttavana ja ystävällisenä ihmisenä.

Viitasaarella Sonck osallistui paikallisten asioiden hoitamiseen. Hän kuului muun muassa kansakoulun johtokuntaan ja oli perustamassa vuonna 1905 toimintansa aloittanutta Viitasaaren Yhteiskoulua.

Lisäksi Sonck oli mukana rakennushankkeessa, joka koski vuosina 1906–1909 hänen veljensä Lars Sonckin suunnittelemaa hirsistä Viitasaaren kunnansairaalaa. Rakennus paloi vuonna 1945.

Johan Sonck kannatti kansojen ja kulttuurien keskinäistä kanssakäymistä, harrasti kansainvälisyyttä ja kieliä. Hän oli muun muassa perustamassa vuonna 1908 Viitasaarelle Matkailuyhdistystä, joka julkaisi vuonna 1912 monikielisen Viitasaaren ja sen lähipiirien kuvitetun matkaoppaan.

Sonck harrasti myös kulttuuria. Hänen tuttavapiiriinsä kuului kuvataiteilijoita, jotka työskentelivät 1900-luvun alussa Viitasaarella. Tunnetuin heistä lienee Vilho Sjöström, joka asui Vuorelassa vuosina 1902–1903. Vuorelan kävijöihin kuuluu myös taidemaalari ja opettaja S. A. Keinänen, joka maalasi Viitasaarella vuonna 1901 tai 1902.

Teosofi Sonck

Teosofina Johan Sonck kannatti yleistä veljeyden aatetta, jonka mukaan kaikki ihmisrodut, uskontokunnat, sukupuolet ja yhteiskuntaluokat ovat keskenään saman arvoisia. Muiden teosofien tavoin häntäkin kiinnosti vertailla eri keskenään eri uskontoja.

Sonckin aikana teosofien tunnuslause kuului: "Totuus on korkein uskonto". Teosofian mukaan ihmisen elämän tarkoitus on ihmisyyden kasvataminen. Teosofiassa uskotaan ihmisen ymmärryksen ja tajunnan evoluu-

Havunoksa-aihe

tion, sielunvaellukseen, jälleensyntymään ja karman lakiin.

Sonck pohti teosofisesta näkökulmasta myös erilaisia filosofisia ja luonnontieteisiin liittyviä kysymyksiä. Teosofiaan kuuluva luonnon selittämättömien lakien ja ihmisen piilevien voimien olemassaolo ja käyttö kiinnostivat myös häntä.

Paikallisen perimätiedon mukaan Vuorelan yläkerran parvekehuoneessa järjestettiin 1800-luvun lopulla

Muotoon veistetyt kuistin pylväät

tai 1900-luvun alussa spiritistisiä istuntoja.

Sonck luotti myös sairauksien hoidossa yliluonnollisiin voimiin. Vuonna 1920 kirjoittamassaan kirjeessä hän neuvoo erästä viitasaarelaista tuttavaansa säärihaavan hoidossa. Luonnonmukaisen terveysihanteensa mukaisesti entinen kunnanlääkäri suositteli hoidoksi aurinkoa ja hierontaa.

Haavan hoidoissa voitiin käyttää myös yliluonnollisia keinoja. Sonckin mukaan kun hieroja hieroi sairasta jalkaa, hänen oli ajateltava terveen säären muotoa, ja koetettava siirtää ajatuksen voimalla omasta kehosta elämän voimaa potilaan sairaaseen jalkaan.

Viitasaareltä muuttonsa jälkeen, vuosina 1919–1930, Johan (John) Sonck toimi Suomen Teosofien Seuran ylishteerinä. Teosofien toiminta sopi hänelle sikälikin, että yhdistys oli kansainvälinen.

Teosofinen Seura oli perustettu vuonna 1875 New Yorkissa. Yhdistys rekisteröitiin vuonna 1905 Intian Adyarissa, jonne Sonckin matkusti vuonna 1925. Yhdysvalloista paluunsa jälkeen 1930-luvulla hänes-tä tuli Suomen Teosofisen Seuran kunniajäsen.

Talon tai maatilan nimenä Vuorela lienee Suomessa hyvin yleinen. Mutta miksi Johan Sonckin rakennuttaman talon nimeksi tuli juuri Vuorela, siitä ei ole säilynyt tarkempaa tietoa.

Kuitenkin tiedetään, että 1900-luvun alussa Teosofinen Seura koontui Helsingissä Sörnäisten Työväenyhdistyksen talossa, joka oli nimeltään Vuorela. Sörnäisten Työväenyhdistys toimi wrightiläisen työväenaatteen hengessä.

Sörnäisten Vuorela oli teosofisen elämän kohtauspaikka, jossa pidettiin kokouksia ja esitelmäläisyyksiä ja, jossa myös perustettiin Suomen ensimmäinen teosofisen kirjallisuuden kustannusyhtiö. Onkin täysin mahdollista, että Viitasaaren Vuorela on saanut nimensä Helsingin Sörnäisten Vuorelan mukaan.

Marjo-Riitta Simpanen

Kuvat Ateljee Jaakko Tähti
Viitasaaren kaupungin kulttuuritoimi
2005